

વીર સંવત ૨૪૯૨, અષાઢ સુદ ૧૦, સોમવાર

તા. ૨૭-૦૬-૧૯૬૬

ગાથા-૫૩ થી ૫૬ પ્રવચન નં. ૧૯

સત્ય પઠં તહ તે વિ જહ અપ્પા જેણ મુણંતિ।

તહિં કારણિ એ જીવ ફહુ ણ હુ ણિવ્વાણુ લહંતિ।।૫૩।।

શાસ્ત્રને ભણવા છતાં એ શાસ્ત્રનો સાર આત્મા અનંત શુદ્ધ આનંદકંદ છે એનું સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કરવું જોઈએ અને એનો અનુભવ કરવો જોઈએ એ કરતો નથી અને એકલા શાસ્ત્રના વ્યાકરણ, વૈદક ને કાવ્ય ને ન્યાય ને જ્યોતિષ, ધર્મશાસ્ત્ર ભણે પણ અંતર સ્વરૂપ શુદ્ધ અભેદ (છે) એના ઉપર લક્ષ, દષ્ટિ અભેદ ઉપર ન કરે તો એના શાસ્ત્ર મંથનમાં કાંઈ સાર નથી. કહો, સમજાણું આમાં?

અધ્યાત્મથી બહાર રહે છે. અંતર સ્વરૂપ... વીતરાગના શાસ્ત્ર(નો) કહેવાનો (આશય) તો (એ છે કે) ભગવાનઆત્મા એક સમયમાં અભેદ પૂર્ણ વસ્તુ છે એનો અનુભવ કરવો, એનું જ્ઞાન કરી એની અંદરમાં એકાગ્ર થવું એ શાસ્ત્રનો સાર છે. શાસ્ત્ર ભણીને પણ એ ન કરે તો એ શાસ્ત્રના ભણનારાઓને જડ કહ્યા છે. જડ કહ્યું છે ને? ભણી ભણીને કરવાનું હતું એ તો કર્યું નહિ. શાસ્ત્રના ભણતરમાં રોકાઈ ગયો. જુઓ! અંદર છે, ઓલી કોર.

‘જડ જેવા જ આત્મજ્ઞાન વિનાના છે. જિનવાણી ભણવાનું ફળ નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ કરવાનો પ્રયાસ છે.’ જિનવાણી સાંભળીને, ભણીને, ધારીને ફળ તો એ છે કે, અંદર સ્વરૂપનો નિશ્ચય સમ્યક્ નિર્વિકલ્પ આત્માની પ્રતીત કરવી અને અનુભવ કરવો એ એનો સાર છે. એ કર્યું નહિ, એ વિના ક્રિયાકાંડ અને શાસ્ત્ર ભણતર કર્યા કરે એમાં કંઈ આત્માનું વળે નહિ. (એને) જડ કીધો, જડ. ‘ચારે અનુયોગોના ગ્રંથો વાંચીને,...’ ચારે અનુયોગને ભણીને, છ દ્રવ્ય જાણીને, નવ તત્ત્વને જાણીને, પંચાસ્તિકાયને જાણીને. જાણીને અંદર કાઢવો તો છે આત્મા, એ આત્મા તરફનો અનુભવ અને દષ્ટિ નથી તો એ ચારે અનુયોગના ભણતરને બધાને અહીં જડ કહ્યાં. જેનું ચાર ગતિનું ફળ છે એને જડ કહ્યો છે. સમજાણું?

‘ભેદજ્ઞાનની કળા પ્રાપ્ત કરીને નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન પામવા માટે નિત્ય ભેદવિજ્ઞાનનું મનન કરવું.’ શાસ્ત્રને કહીને તો એ કહેવું છે ને કે, રાગ અને કર્મથી તારી ચીજ ભિન્ન છે અને તે આત્મા પોતાના અનંત સ્વભાવ-ગુણથી અભિન્ન છે. સમજાણું કાંઈ? આત્મા અનંત ગુણ શુદ્ધ ચૈતન્ય, અતીન્દ્રિય આનંદ આદિ ગુણો આત્માના છે, એવા ગુણથી આત્મા અભિન્ન એક છે. અને રાગ, વિકાર, શરીરથી આત્મા ભિન્ન છે. એવા આત્માનું જો અંતર

જ્ઞાન, નિર્વિકલ્પ વેદન અને દષ્ટિ ન કરી તો આ શાસ્ત્ર ભણ્યાનું ફળ એને કાંઈ નથી. આહાહા...! કહો, સમજાય છે આમાં કાંઈ? ‘કપૂરચંદજી’! શું કરવું? ઘંટી લાવીને ઘઉં દળવા. એને ખબર લાગે છે. આહાહા...!

કહે છે, ભાઈ! એ તો બહારની વસ્તુ છે. વસ્તુ સ્વરૂપ એક સમયમાં સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ આત્મા છે. શાશ્વત જ્ઞાન અને આનંદનો ભંડાર આત્મા છે. એ આત્માનો અંતર અનુભવ કરવો અને દષ્ટિ કરીને લીન થવું એ જ આખા (જિનાગમનો સાર છે). શાસ્ત્ર ભલે ઓછા ભણ્યો હોય, વિશેષ આવડત ન હોય પણ કરવાનું આ છે, એ ન કર્યું હોય તો ભણીને એણે કર્યું શું? સમજાણું કાંઈ?

અહીં નીચે એણે થોડું લખ્યું છે. સમજાણું? ‘અંદર આત્માનો સાક્ષાત્કાર થઈ જાય છે.’ જો અંતરમાં પ્રયત્ન કરે તો. ‘આત્માનંદનો અનુભવ થાય છે ત્યારે જ મોક્ષમાર્ગનો પત્તો મળે છે.’ અંતરનો આત્મા જ્ઞાયક નિર્વિકલ્પ (છે) એમ પ્રતીતમાં આવતાં મોક્ષનો માર્ગ આ છે તેમ તેને પત્તો લાગી જશે. એ વિના શાસ્ત્ર ભણવામાં કાંઈ પત્તો લાગશે નહિ. ‘સર્વ શાસ્ત્રોના ભણતરનો હેતુ સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ છે.’ જુઓ! પહેલું આ લીધું. ઓલો કહે, ક્રિયા કરવી, વ્રત પાળવા એ શાસ્ત્રનું ફળ છે. અહીં તો કહે (છે), પહેલું સમ્યગ્દર્શન કરવું એ પહેલું ફળ છે. સમ્યગ્દર્શન પછી સ્વરૂપમાં સ્થિરતા-ચારિત્ર કરે એ તો ઉત્કૃષ્ટ વૈરાગ્ય છે, ઉત્કૃષ્ટ પુરુષાર્થ છે. પણ પહેલો આ બધું મળીને સમ્યગ્દર્શનનો લાભ જોઈએ. એને ન પામ્યા તો શાસ્ત્ર ભણવા કાર્યકારી નથી. શાસ્ત્ર ભણીને શું (કર્યું)? વાદવિવાદ કર્યા, બીજાને સમજાવ્યા અને બીજા પાસેથી ઘણી વાતું ધારી, પણ કરવાનું જે હતું એ તો કર્યું નહિ.

‘અનેક જીવો વ્યવહાર શાસ્ત્રમાં કુશળ થઈને વિદ્યાનો મદ કરીને ઉન્મત્ત થઈ જાય છે,...’ વ્યવહાર શાસ્ત્રમાં બાહ્યમાં કુશળ (હોય એ) મદ કરે, મદ. અમે ભણ્યા છીએ, અમને આવડે છે. સમજાણું કાંઈ? એને કાંઈ આવડતું નથી. એને સમજાવતા આવડતું નથી, બોલતા આવડતું નથી અને (કહે છે), અમને તો બધું આવડે છે. કહો, ‘ન્યાલભાઈ’! આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- આવડતું હોય તો...?

ઉત્તર :- શું આવડતું હોય તો? ધૂળ કહેવાય? ઇ આવડત કહેવાય? ઇ આવડત છે જ નહિ. આત્માનું અંતર નિર્વિકલ્પ શ્રદ્ધા અને વેદન કરવું એ આવડત છે. સમજાણું કાંઈ? હજારો લોકોને સમજાવવું કે લોકો પાસેથી વાતું ધારવી એ કાંઈ તાત્ત્વિક વાત નથી. ભગવાનઆત્મા અંતર આનંદકંદ સચ્ચિદાનંદ મૂર્તિ છે એને અંતરમાં વેદન કરી, નિર્વિકલ્પ આત્માનો સ્વાદ લેવો, અનુભવ કરવો એ આખું ફળ છે. એ કર્યું એણે બધું કર્યું. સમજાણું કાંઈ? એ કર્યું નથી એણે કાંઈ કર્યું નથી.

‘ઉન્મત્ત થઈ જાય છે, કષાયની મલિનતા વધારી દે છે.’ જુઓ! વધારી દે છે. કષાય અભિમાન વધે. મને આવડે છે, જુઓ! આને નથી આવડતું. જુઓ! આને આવડ્યું. આટલા

બોલ અમને આવડ્યા. જવાબ દેતા અમને આવડે છે, અમે મોટા પંડિત ડાહ્યા છીએ. (એમ) મિથ્યા અભિમાન વધે. આત્મા જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ (છે) એના અંતર ભાન વિના આવા ભણતર કષાયનો વધારો કરે. ‘જ્યાતિ, પૂજા, લાભના પ્રેમી થઈને...’ બહારમાં પ્રેમી છે, દુનિયામાં મોટો કહે. ‘સાંસારિક વિષયકષાયની પુષ્ટિ માટે જ જ્ઞાનનો ઉપયોગ કરે છે. તેઓ કદી આધ્યાત્મિક ગ્રંથો વાંચતા નથી. કદી આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનું મનન કરતા નથી.’ ભણે કદાચિત્ તોપણ અંદર મનન (કરતા નથી). અંતરમાં આનંદસ્વરૂપમાં વલણ કરીને નિર્વિકલ્પ દશા પ્રગટ કરવી એ કરતો નથી. ‘તેમની અંદર સંસારનો મોહ ઘટવાને બદલે વધતો જાય છે.’ ઠીક લખ્યું છે. કેની કોર છે? ન્યાં (છે)? છે કે નહિ અંદર? છે.

‘તેઓ આત્મજ્ઞાનનો પ્રકાશ પામ્યા વિના અજ્ઞાન અંધકારમાં જ જીવન વીતાવીને મનુષ્ય જન્મનું ફળ પામતા નથી.’ અજ્ઞાનમાં, અજ્ઞાનમાં શાસ્ત્ર ભણ્યા, મોટપ લઈ વાદવિવાદ (કર્યા) પણ ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનું સ્વરૂપ છે એને અંતર સમ્યગ્દર્શન દ્વારા, નિશ્ચય દ્વારા અનુભવ ન કરે તો એની આખી જિંદગી અફળ જાય. ધૂળેય નથી. દુનિયા લાખો માને કે ન માને એની સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ઘણા લોકો માને તો વધારે સારું.

ઉત્તર :- એની સાથે શું કામ છે? માને ન માને એને ઘરે રહ્યું. સમજાણું કાંઈ?

‘શાસ્ત્રોનું જ્ઞાન તેમને માટે સંસાર વધારનાર બની જાય છે.’ ભાષા જુઓ! આત્મા અખંડ આનંદકંઠની દૃષ્ટિના અનુભવ વિના એને શાસ્ત્રનું જ્ઞાન સંસારવૃદ્ધિનું કારણ થાય. જ્યાં ત્યાં અમને આવડે, આને નથી આવડતું, અમે આવું શીખ્યા. સમજાય છે? એની પોતાની બડાઈ આગળ બીજાની મોટપ સૂઝે નહિ. સમજાણું કાંઈ? ‘નિર્વાણના માર્ગથી તેમને દૂર લઈ જાય છે.’ લ્યો! સમજાણું? એ ૫૩ (ગાથા પૂરી) થઈ.

ઇન્દ્રિય અને મનના નિરોધથી સહજપણે આત્માનુભવ થાય છે.

મણુ-ઈંદિહિ વિ છોડિયઈ બહુ પુચ્છિયઈ ણ કોઈ.

રાયહં પસરુ ણિવારિયઈ સહજ ઉપજ્જઈ સોઈ।।૫૪।।

મન-ઇન્દ્રિયથી દૂર થા, શી બહુ પૂછે વાત?

રાગ પ્રસાર નિવારતાં, સહજ સ્વરૂપ ઉત્પાદ. ૫૪.

અન્વયાર્થ :- (મણુ બહુ ઈંદિહિ વિ છોડિયઈ) જે બુદ્ધિમાન મન અને ઇન્દ્રિયોથી છૂટકારો પામે (કોઈ ણ પુચ્છિયઈ) તો કોઈનેય કાંઈ પૂછવાની જરૂર રહે નહિ. (રાય હં પસરુ ણિવારિયઈ) જ્યારે રાગનો પ્રસાર દૂર કરવામાં આવે છે. (સહજ સોઈ ઉપજ્જઈ) ત્યારે આ આત્મજ્ઞાન સહજ જ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે.

૫૪. ‘ઇન્દ્રિય અને મનના નિરોધથી સહજપણે આત્માનુભવ થાય છે.’

મણુ-ઈંદિહિ વિ છોડિયઈ बहु पुच्छियइ ण कोइ।

रायहँ परसु णिवारियइ सहज उपज्जइ सोइ।।५४।।

મન, ઇન્દ્રિયને દૂર કર. આવે છે ને? છે ને એમાં? એ ટૂંકામાં ટૂંકી વાત, ભગવાનઆત્મા અખંડાનંદ પ્રભુ છે, એને મન અને ઇન્દ્રિયથી દૂર કર ને અનુભવ કર. એ કરવાનું છે. ‘શું બહુ પૂછે વાત?’ બહુ મોટી મોટી વાતું પૂછે ને આ કરે ને આ કરે, પણ આ સાર તો કાઢતો નથી. કહો, સમજાણું કાંઈ? ‘શું બહુ પૂછે વાત?’ એમ આવ્યું કે નહિ અંદર? હેં? આખો દિ’ પૂછ્યા પૂછ, પૂછ્યા પૂછ, પૂછ્યા પૂછ (કરે), પણ શું પૂછીને કરવું છે? હેં?

મુમુક્ષુ :- સ્પષ્ટ થાય.

ઉત્તર :- શું સ્પષ્ટ થાય. કરવાનું તો આ છે. ઇ સ્પષ્ટ શું થયું?

અહીં પાઠ છે ને? ‘बहु पुच्छियइ ण कोइ’ બહુ પૂછ્યા પૂછ કરે આખો દિ’, કે આનું આમ છે ને આનું આમ છે ને આનું આમ છે ને આનું આમ છે. એટલે ઇ સમ્યગ્દર્શન થઈ ગયું? અને સમ્યગ્જ્ઞાન એને લઈને નિર્મળ થઈ ગયું? એમ નથી. દેવાનુપ્રિયા! ‘राय हं परसु णिवारियइ’ જુઓ! કહે છે, ત્રણ વાત કરી. ભગવાનઆત્મા પૂર્ણાનંદનો નાથ પ્રભુ, એને મન અને ઇન્દ્રિયથી હટાવી અને રાગ દૂર કરીને અંતરમાં એકાકાર થવું એ કરવા જેવું મોક્ષને માટે છે. મન અને ઇન્દ્રિયથી હટાવી, અંતર જવું અને રાગને દૂર કરીને વીતરાગદષ્ટિ કરવી. આહાહા...! ધમાલ (આડે) પણ આ સૂઝે એવું નથી. આ ‘શેત્રુંજય’ની જાત્રા ને હો...હો...હો...હો...! ‘જયચંદભાઈ’! મોટી ધર્મશાળાઓ, દસ-દસ હજાર માણસો આવે... આહાહા...! ધર્મ.. ધર્મ.. ધર્મ. જાણે ધર્મ ન્યાં લૂંટાતો હશે! ક્યાં ધર્મ છે? સમજાણું કાંઈ? એ તો જરી રાગની મંદતા હોય તો શુભભાવ થાય. ભક્તિ ને જાત્રામાં ધર્મ-બર્મ છે નહિ. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- કોઈ જાત્રા કરશે નહિ.

ઉત્તર :- કોણ કરે છે? ભાવ આવ્યા વિના રહેશે નહિ, આવશે ત્યારે. હમણા કહેતા હતા કાલે, હોં! કે, અમે વિનંતી કરવા આવવાના છીએ. એ..ઇ...! મેં કીધું, હવે, ‘હમણાં શરીર-બરીર કામ કરતું નથી. હવે આપણું મન..’ ‘ના, અમે આવશું.’ કહે. ‘જયંતિભાઈ’ ને બે-ચાર-પાંચ આવીને (કહે), ‘પાલીતાણા’ આવ્યા સોળ વર્ષ થઈ ગયા. એકવાર તો આવો, પધારો. લ્યો! આને હજી નજીક લાગે છે.

અહીં તો કહે છે કે, આ જાત્રા કરવાની મોટી જાત્રા એ કે, આ ભગવાનઆત્મા અનંત શાંતરસનો પિંડ (છે). આ મન અને ઇન્દ્રિય દૂર કરીને, રાગ હટાવીને અંદર ઠરવું એ મોટી જાત્રા છે. આહાહા...! એ..ઇ...! ‘માંગીરામજી’! એ તો શુભભાવ હોય છે પણ એ કંઈ ધર્મ છે અને એને કારણે અંતર આત્મસન્મુખ જવાય છે, એ વાતમાં કાંઈ માલ નથી. આહાહા...!

સમજાણું કાંઈ? ભક્તિ, જાત્રા હોય છે પણ એનું પરિણામ શુભભાવ જેટલું છે. સમજાણું કાંઈ? પણ એ શુભભાવ થયો માટે આત્મસન્મુખ જવાશે, એમ નથી. એની બેયની દશા અને દિશાફેર છે. આહાહા...! એક જણાએ ભક્તિ, પૂજા, જાત્રા શુભભાવ છે એ આખું ઉથાપી નાખ્યું. (કેમકે) જ્યાં સુધી સ્વરૂપમાં ઠરી શકે નહિ ત્યાં સુધી એવા ભાવ આવે પણ એ ભાવ વડે ધર્મ થાય, એ ભાવ વડે ધર્મનું કારણ થાય એ વાતમાં માલ નથી. આરે... આરે...! ભારે વાત પણ. છે ને?

‘બુદ્ધિમાન મન અને ઇન્દ્રિયોથી છૂટકારો પામે...’ ભગવાનઆત્મા મન અને ઇન્દ્રિયોથી હટી જાય એ એણે કરવાનું છે. ‘તો કોઈનેય કાંઈ પૂછવાની જરૂર રહે નહિ.’ કંઈ પૂછવાની જરૂર નથી. ઇ તો આવે છે ને? ‘નિર્જરા (અધિકાર)’માં આવે છે. ‘નિર્જરા (અધિકાર)’ ૨૦૬ (ગાથા). શું બહુ પૂછવાનું કામ છે તારે? અંદર જાને! એ...ઈ...! આહાહા! પછી કરીને તો આ કરવાનું છે એ તો તું કરતો નથી, આખો દિ’ પૂછ પૂછ કરે (છે), શું છે પણ એમાં? આહાહા...! ભગવાન ચિદાનંદમૂર્તિ આત્મા અખંડ પ્રભુ, સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થકરે આત્મા જોયો, એવા આત્માની અંતરમાં ઠરવું, દષ્ટિ કરીને ઠરવું એ મુખ્ય ધર્મનું કર્તવ્ય અને કાર્ય છે. હવે આ કરતો નથી ને આખો દિ’ પૂછ પૂછ કરે કે, આનું કેમ ને આનું કેમ? બધું એનું (એમ કે) અંદર ઠર ઇ. લે! સમજાણું કાંઈ? એ બહારથી કોઈ ક્રિયાકાંડથી કે પૂજા, ભક્તિથી (કે) ‘શેત્રુંજય’ની લાખ જાત્રા કરે, કરોડ કરે ‘સમેદશીખર’ની, એમાંથી આત્મા પ્રાપ્ત થાય એવો નથી. કહો, ‘જગજીવનભાઈ’! શું હશે?

કહે છે કે, રાગનો ફેલાવો દૂર કર. લ્યો! જુઓ! આત્માના સ્વભાવ ઉપર એકાગ્ર થતાં આત્માની શાંતિનો વિસ્તાર થાય. રાગનો વિસ્તાર ઘટે અને અરાગનો વિસ્તાર થાય. આહાહા...! શુભરાગનો વિસ્તાર પણ ઘટે, એમ અહીં તો કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આનંદમૂર્તિ પ્રભુઆત્મા છે. નિત્યાનંદ આત્મા અંદર છે, એ નિત્યાનંદમાં આનંદમાં એકાગ્ર થતાં આનંદનો ફેલાવો થાય. રાગનો વિસ્તાર ઘટે એ વસ્તુ કર્તવ્ય છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? ‘ત્યારે આ આત્મજ્ઞાન સહજ જ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે.’

‘શાસ્ત્રના રહસ્યને જાણનારાએ, જે વ્યવહાર નિશ્ચયનયથી અથવા દ્રવ્યાર્થિક પર્યાયાર્થિકનયથી છ દ્રવ્યોનું સ્વરૂપ સારી રીતે...’ જાણીને આત્મા તરફનો ઉપયોગ લગાવવો જોઈએ. ‘આત્માધીન નિશ્ચય ચારિત્રના લાભ માટે ઉપયોગને (તેમણે) મન અને ઇન્દ્રિયો તરફ જતો રોકવો જોઈએ.’ લ્યો! ‘ઇન્દ્રિયોના વિષયોની તૃષ્ણા મટાડવી જોઈએ...’ વગેરે વગેરે ઘણી વાત છે. પૂછપરછ કરવાની શું જરૂર છે? વગેરે એણે નાખ્યું છે. ‘વાસ્તવમાં જેને અનુભવ કરવાનો છે તે પોતે જ છે.’ શું કહે છે? અનુભવ આત્માનો ધર્મ કરનાર તો પોતે જ છે. અનુભવ કરનાર આત્મા છે. આત્મા પોતે છે એને પર પાસેથી ક્યાં કંઈ લેવું છે? સમજાણું કાંઈ? પોતે જ અનુભવ કરનાર અને પોતે જ અનુભવનો આનંદ લેનાર. એમાં પરને પૂછીને ક્યાં અંદરમાં

મળે એવું છે? આહાહા...! બહુ પૂછે વાત, હોં! સાધારણ વાત જાણવાની જરૂર છે, એમ કહે છે. ‘વાસ્તવમાં જેને અનુભવ કરવાનો છે તે પોતે જ છે.’

‘આત્માના આનંદની ગાઢ શ્રદ્ધા સર્વ આત્મા અથવા પરપદાર્થના આશ્રિત સુખ પ્રત્યે વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન કરી દે છે.’ લ્યો! આ આત્માની શ્રદ્ધા કે હું આનંદ છું, એ શ્રદ્ધા પર આત્મા ને પર શરીરાદિમાં આનંદ છે, એ બુદ્ધિનો નાશ થઈ જાય છે. ગાઢ શ્રદ્ધા આત્મામાં થતાં આત્મા આનંદ અને અનાકુળ શાંત ને શાંતિનો ડુંગર પોતે છે, એમ ભગવાનઆત્માની પ્રતીત ગાઢ થતાં આત્મા સિવાય બીજા આત્મા અને બીજા પુદ્ગલમાં સુખબુદ્ધિનો નાશ થઈ જાય છે. કહો, સમજાણું? ‘બીજા પુદ્ગલ’ શબ્દે આ પૈસા-ધૂળ, બાયડી, છોકરા. એ ધૂળમાં ક્યાંય સુખ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ? એ પ૪ (ગાથા પૂરી) થઈ.

પુદ્ગલ અને જગતના વ્યવહારથી આત્માને ભિન્ન જાણો.

પુગ્ગલુ અણ્ણુ જિ અણ્ણ જિહ અણ્ણુ જિ સહુ વવહારુ ।

ચયહિ વિ પુગ્ગલુ ગહહિ જિહ લહુ પાવહિ ભવપારુ ।।૫૫।।

જીવ-પુદ્ગલ બે ભિન્ન છે, ભિન્ન સકળ વ્યવહાર;

તજ પુદ્ગલ ગ્રહ જીવ તો, શીઘ્ર લહે ભવપાર. ૫૫.

અન્વયાર્થ :- (પુગ્ગલુ અણ્ણુ જિ) મૂર્તિક પુદ્ગલનો સ્વભાવ જીવથી જુદો છે. (જિહ અણ્ણુ) જીવનો સ્વભાવ પુદ્ગલ આદિથી ન્યારો છે. (સહુ વવહારુ અણ્ણુ જિ) અને જગતના બધા વ્યવહાર પ્રપંચ પણ પોતાના આત્માથી જુદા છે. (પુગ્ગલુ ચયહિ વિ જિહ ગહહિ) પુદ્ગલ આદિને છોડીને જો પોતાના આત્માનું ગ્રહણ કરવામાં આવે (લહુ ભવપારુ પાવહિ) તો શીઘ્ર જ સંસારથી પાર થઈ જાય.

પુગ્ગલુ અણ્ણુ જિ અણ્ણ જિહ અણ્ણુ જિ સહુ વવહારુ ।

ચયહિ વિ પુગ્ગલુ ગહહિ જિહ લહુ પાવહિ ભવપારુ ।।૫૫।।

૫૫. સંસારથી પાર થવાનો ઉપાય એક આત્માનું જ્ઞાન (છે). ‘પુગ્ગલુ અણ્ણુ’ એ શરીર, કર્મ આદિ અન્ય છે. અસદ્ભુત વ્યવહારનો વિષય જે કર્મ, પુદ્ગલ એ બધાં અન્ય છે. ‘અણ્ણુ જિ સહુ વવહારુ’ બહુ ટૂંકું નાખ્યું. અશુદ્ધિનિશ્ચયથી ઉત્પન્ન થતા એવા પુણ્ય-પાપના, રાગ-દ્વેષના ભાવ એ પણ વ્યવહાર છે. એ વ્યવહાર પણ આત્માના સ્વભાવથી અન્ય છે. સમજાણું કાંઈ? એણે આગળ થોડું નાખ્યું છે, હોં!

‘મારો શુદ્ધ સ્વભાવ આ પાંચ તત્ત્વ અને સાત પદાર્થોના વ્યવહારથી જુદો છે.’

ભગવાનઆત્મા, એનો જે સ્વભાવ, એ પાંચ તત્ત્વ અને સાત પદાર્થોના વ્યવહારથી તદ્દન નિરાળો છે. પુણ્ય-પાપ, આસ્રવ, સંવર, નિર્જરા, બંધ, મોક્ષથી નિરાળું તત્ત્વ અખંડ અભેદ છે. સમજાણું કાંઈ? વ્યવહાર, બધા વ્યવહારથી એટલે? કર્મ, શરીરથી જુદો, પુણ્ય-પાપથી જુદો અને આત્માની આ વિકારી પર્યાય કે અવિકારી પર્યાયથી પણ જુદો (છે). અવિકારી પર્યાય સદ્ભુત વ્યવહારનો વિષય છે. સમજાણું કાંઈ? એ બધો વ્યવહાર છે. ગુણ-ગુણી ભેદ એ પણ વ્યવહાર છે. ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય અને એને આશ્રયે રહેલા ગુણો, એવો વિકલ્પ એ પણ વ્યવહાર છે. એ વ્યવહારને છોડ, એમ કહે છે. જુઓ! સમજાણું?

‘અણુ જિ સહુ વવહારુ’ ‘સહુ વવહારુ’ સર્વ વ્યવહાર. લ્યો! વ્યવહાર રત્નત્રય તો વ્યવહાર અન્ય છે. ગુણ-ગુણી(ના ભેદથી) ભગવાનઆત્મા અંદરમાં વિચારે કે, ઓ..હો...! આ વસ્તુમાં આવા અનંત ગુણ રહ્યા છે, અનંત આનંદ છે, એવો જે ભેદવાળો વિકલ્પ છે એ વ્યવહાર છે. એ વ્યવહાર પણ ભગવાનઆત્માથી અન્ય છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! સમજાણું? ભિન્ન. નારકી અને નારકી આદિના (ભેદથી) તો જુદો છે. ‘સંકલ્પ-વિકલ્પરૂપ ક્રિયાઓ; એ બધું મારા શુદ્ધ આત્મિક પરિણામનથી ભિન્ન છે.’ સંકલ્પ-વિકલ્પની ક્રિયાઓ બધી આત્માના સંકલ્પથી વસ્તુથી ભિન્ન છે.

‘જગતનો સર્વ વ્યવહાર મન, વચન, કાયાના યોગથી અથવા શુભ કે અશુભના ઉપયોગથી ચાલે છે. મારા શુદ્ધ ઉપયોગમાં અને નિશ્ચય આત્મિક પ્રદેશોમાં એમનો કોઈ સંયોગ નથી...’ બે વાત. મારા શુદ્ધભાવમાં અને શુદ્ધ આત્મપ્રદેશમાં. સમજાણું કાંઈ? પ્રદેશ નાખ્યા છે ને? વ્યંજનપર્યાય. અસંખ્ય પ્રદેશ શુદ્ધ છે. એ શુદ્ધ પ્રદેશમાં આ બધા મન-વચન-કાયાનો વેપાર કે શુભાશુભ ભાવ એ મારા શુદ્ધભાવમાં નથી, એ મારા શુદ્ધ અસંખ્ય પ્રદેશના ક્ષેત્રમાં નથી. આહાહા...! આ તો ઓલા કહે, મન-વચન-કાયાની ક્રિયા એ ધર્મ, એનાથી નિર્જરા થાય. એવા લેખો આવે છે, લ્યો! ઓ..હો..હો...! ધર્મના બહારવટિયા ધર્મના નાયક થઈ પડ્યા છે. હૈં? બહારવટિયા કીધાં. ધર્મના બહારવટિયા ધર્મનો નાયક છે એમ દાવો કરે છે. હૈં? આહાહા...!

જ્યાં નિર્વિકલ્પ પદાર્થ જ પ્રભુઆત્મા નિર્વિકલ્પ આનંદકંદ છે, સચ્ચિદાનંદનો ગોળો જ આખો ભિન્ન છે. મન, વાણી, દેહથી આખી ચીજ જ પરમાત્મસ્વરૂપે ભિન્ન છે. એવા ભિન્નને ભિન્ન ભાળે, જોઈને અનુભવ કરે નહિ અને બહારની ક્રિયાથી ધર્મ માને, મન-વચનથી ધર્મ માને, પુણ્યના પરિણામથી ધર્મ માને, તીર્થ, જાત્રા, પૂજાથી ધર્મ માને. એ તો ભગવાનના દર્શનથી સમકિત થાય એમ કહે છે. આહાહા...! આ ભગવાનના દર્શનથી સમકિત થાય. ભગવાનના દર્શન હોય છે, શુભભાવ હોય છે, ભાવ છે ઈ શુભ છે, એ કંઈ ધર્મ નથી, સંવર-નિર્જરા નથી. મોટા મોટા કેટલાય (વિદ્વાન) કહે, આસ્રવ ચાલ ઘટે, સંવર વધે. પણ ભાઈ! પરદ્રવ્ય છે. ત્યાં લક્ષ જાય એટલે શુભભાવ(ની) વૃત્તિ ઊઠે. શુભની દિશા પર

ઉપર છે અને સ્વભાવની શુદ્ધની દશા અંતર ઉપર છે. કહો, સમજાણું આમાં?

કહે છે, મારા શુદ્ધઉપયોગમાં કોઈ છે નહિ. છે ને? પછી થોડુંક નાખ્યું છે. ઓલો અશુદ્ધ વ્યવહાર. સર્વ વ્યવહાર કહ્યો ખરો ને? ‘અશુદ્ધ નિશ્ચયનયથી કહેવામાં આવતા રાગાદિ ભાવોથી અનુપચરિત, અસદ્ભુત વ્યવહારનયથી કહેવામાં આવતા કાર્મણાદિ શરીરોના સંબંધથી, ઉપચરિત અસદ્ભુત વ્યવહારનયથી કહેવામાં આવતા સ્ત્રી-પુત્રાદિ ચેતન અને ધન, ગૃહાદિ અચેતન પદાર્થોથી હું ભિન્ન છું.’ એ તો ખુલાસો ઠીક કર્યો છે. સર્વ વ્યવહારનો અર્થ કર્યો છે. ‘સદ્ભુત વ્યવહારનયથી કહેવામાં આવતા ગુણગુણીના ભેદોથી પણ હું દૂર છું.’ લ્યો!

‘હું સર્વ વ્યવહારની રચનાથી નિરાળો એક પરમ શુદ્ધ આત્મા છું.’ આહાહા...! પરમાત્મા પોતે છે એને કાંઈ રાગ અને પર સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. એવા આત્માનું અંદરમાં ધ્યાન કરવું અને શ્રદ્ધા-જ્ઞાન કરવી એ જ મોક્ષનો માર્ગ છે. ઘણા ઈ કહે કે, આવું કહે અને વળી પાછા (મંદિર બંધાવે). આ ‘મલૂકચંદભાઈ’ને કહે, મંદિર સારું કરજો. ‘રામજીભાઈ’ એને બહુ કહે છે. સારું કરજો, ઠીકણું કરજો, ફલાણું કરજો. એ...ઈ...! આ કહે, પણ પૈસા લાવવા ક્યાંથી? તમારે પૈસા લાવવાનું કહેવાય? એટલા બધા પૈસા લાવવા ક્યાંથી? કહો, સમજાણું કાંઈ?

એ તો શુભભાવ હોય છે ત્યારે એ બધી વસ્તુઓ હોય છે. બાકી થવું હોય ત્યારે થાય. શુભભાવ હોય છે. ભક્તિનો, પૂજાનો, મંદિર હોય તો ઠીક, દેવદર્શન થાય એવો ભાવ હોય છે પણ એ ભાવની મર્યાદાને એમ ટાંકે કે એ ભાવ આવ્યો માટે હવે એને આત્માનો અનુભવ અને ધર્મ થાશે, એમ છે નહિ. તેમ એ વાતને તદ્દન ઊડાડી જ દે, અશુભભાવથી બચવા એવા ભક્તિના, પૂજાના, દયાના, દાનના, જાત્રાના ભાવ હોય છે. એને ઊડાવી દે તો એ તત્ત્વને સમજતો નથી. સમજાણું કાંઈ?

‘હું સર્વ વ્યવહારની રચનાથી નિરાળો એક પરમ શુદ્ધ આત્મા છું.’ લ્યો! ‘જ્ઞાયક એક પ્રકાશમાન પરમ નિરાકુળ, પરમ વીતરાગી અખંડ દ્રવ્ય છું.’ ઠીક કર્યું છે. અર્થ ઠીક કરે છે. સમજાણું? ‘આ રીતે મનન કરીને જે પોતાના આત્મારૂપી રત્નનું ગ્રહણ કરીને...’ ભગવાનઆત્મા પોતાના સ્વરૂપનું રત્ન, ચૈતન્યરત્ન, એના અંતરમાં એકાગ્ર થઈને ચૈતન્યને ગ્રહણ કરે છે. ‘તેના જ સ્વામીપણામાં સંતુષ્ટ થઈ જાય છે.’ ધર્મી તો પોતાના સહજાત્મસ્વરૂપનો સ્વામી (થાય છે). એ આત્મા શરીર, વાણી, મનનો તો માલિક નથી પણ દયા, દાનના વિકલ્પનો માલિક પણ આત્મા નથી. આહાહા...! સહજાત્મ શુદ્ધ ચૈતન્યપિંડ પ્રભુ તેનો એ આત્મા સહજાત્મનો સ્વામી છે. સમજાણું કાંઈ? અને પોતાના સ્વરૂપના સહજાત્મના સ્વામીમાં જ ધર્મીને સંતોષ દેખાય છે.

આ (અજ્ઞાની પરનો) સ્વામી થયો. મકાનનો, ઘણીનો, ફલાણાનો, આટલી બાયું, આટલા

છોકરા, આટલી આબરૂ, આટલી કીર્તિ, આટલા મકાન, આ આટલા આટલા શુભભાવ કર્યા એનો સ્વામી થાય તો કહે છે કે, એ પોતે અસંતોષમાં ઘેરાઈ ગયો છે. આહાહા...! એને સંતોષ થતો નથી. સંતોષ તો ધર્મઆત્માને પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપની શ્રદ્ધા-જ્ઞાનમાં સંતોષ છે. પોતાનું સહજ સ્વભાવિક આત્માની પુંજ, આત્માની મૂડી, અનંત ગુણરૂપ, એનો સ્વામી થતાં સંતોષ માને છે. શિષ્યોનો સ્વામી થાય. અમારે આટલા શિષ્યો, આટલી અમારે ચેલીઓ સમજાણું કાંઈ? અમે આટલા પુસ્તક બનાવ્યા, એના ફલાણાના અમે સ્વામી, કેટલી પાઠશાળાઓના અમે સ્વામી, એના બધા અધિપતિ છીએ, દરેકમાં હોય છે ને...? શું કહેવાય એના? પ્રમુખ, અધ્યક્ષ. ફલાણાના ટ્રસ્ટી છીએ, ફલાણાના અધ્યક્ષ છીએ. એ બધું પરનું સ્વામીપણું માનવું એ તો મૂઢતા છે. ન્યાં ક્યાં પરમાં તારું સ્વામીપણું હતું? સમજાણું કાંઈ? કેટલાકને એમ થાય. કોના દીકરા? એનો પોરો થઈ જાય. આ લક્ષ્મી આટલી કહેવાય છે, બે કરોડ, પાંચ કરોડ એ કોની? મારી.

મુમુક્ષુ :- તો લક્ષ્મી એની હશે કે નહીં?

ઉત્તર :- ધૂળમાંય એની નથી. એની હોય તો એના આત્મામાં ગરી (-ઘૂસી) જવી જોઈએ. સમજાણું કાંઈ? હેં?

મુમુક્ષુ :- તિજોરીમાં પડ્યા હોય.

ઉત્તર :- તિજોરીમાં (હોય) પણ, તિજોરી તિજોરીનો સ્વામી છે, પરમાણુ પરમાણુનો સ્વામી છે. આ ક્યાંથી લાવ્યો એમાં? જુઓ!

‘તેના જ સ્વામીપણામાં સંતુષ્ટ થઈ જાય છે,...’ આહાહા...! ભગવાનઆત્મા પોતાનું અભેદ અખંડ આનંદસ્વરૂપ, એનું વેદન-અનુભવ કરતાં એમાં સંતોષપણું સમાઈ જાય છે. એના સ્વામીપણામાં જ સંતોષ છે. રાગ અને પરના સ્વામીપણામાં તો દુઃખદાયક અધિક ભ્રમણ છે. સમજાણું કાંઈ? (પછી) ‘સમયસાર’ના દાખલા આપ્યા છે.

આત્માનુભવી જ સંસારથી મુક્ત થાય છે.

જે ણવિ-મણ્ણહિં જીવ ફુડુ જે ણવિ જીઝ મુણંતિ।

તે જિણ-ણાહહં ઉત્તિયા ણઝ સંસાર મુચંતિ।।૫૬।।

સ્પષ્ટ ન માને જીવને, જે નહિ જાણે જીવ;

છૂટે નહિ સંસારથી, ભાખે છે પ્રભુ જિન. ૫૬.

અન્વયાર્થ :- (જો ફુડુ જીવ ણવિ-મણ્ણહિં) જે સ્પષ્ટપણે પોતાના આત્માને જાણતા નથી (જે જિઝ ણવિ મુણંતિ) અને જે પોતાના આત્માનો અનુભવ કરતા નથી (તે સંસાર ણઝ મુચંતિ) તે સંસારથી મુક્ત થતા નથી (જિણ ણાહહં ઉત્તિયા) એમ જિનેન્દ્રદેવે કહ્યું છે.

૫૬. ‘આત્માનુભવી જ સંસારથી મુક્ત થાય છે.’

જે ણવિ-મણ્ણહિં જીવ ફુડુ જે ણવિ જીઝ મુણંતિ।

તે જિણ-ણાહં ઉત્તિયા ણઝ સંસાર મુચંતિ।।૫૬।।

ભગવાનઆત્મા...! ‘જે સ્પષ્ટપણે આત્માને જાણતા નથી...’ સ્પષ્ટ નામ પ્રત્યક્ષ. સમજાણું કાંઈ? ‘ણવિ-મણ્ણહિં જીવ ફુડુ’ આત્મા વિકલ્પ વિનાનો, મનના સંગ વિનાનો સીધો આત્મા પોતાને જણાય. એમ આત્મા પ્રત્યક્ષપણે કોઈ જાણતું નથી.. સમજાણું કાંઈ? ‘અને જે પોતાના આત્માનો અનુભવ કરતા નથી...’ જાણવું અને અનુભવવું બે ભેગા લીધા છે. પ્રત્યક્ષ જાણતો નથી. બે શબ્દ જુદા પાડ્યા છે ને? એક તો પ્રત્યક્ષ જાણતો નથી એમાં વજન એ આપ્યું છે કે, રાગ ને મન વિનાનો આત્મા સીધો જાણવો એનું નામ આત્માનું જાણવું કહેવાય છે. સમજાણું કાંઈ? એમ બે બોલ (કથા) છે.

‘જે ણવિ-મણ્ણહિં જીવ ફુડુ જે ણવિ જીઝ મુણંતિ’ ભગવાનઆત્મા...! અહીં તો એકલા આત્માના જ ગાણાં છે. ‘યોગસાર’! ભગવાન પૂર્ણાનંદ પ્રભુ, એના અંદરમાં એકાકાર થાય એ જ યોગસાર છે. બાકી કાંઈ સાર-ફાર નથી. શું કહે છે? જે કોઈ જીવ પોતાના આત્માને ‘સ્પષ્ટપણે પોતાના આત્માને જાણતા નથી...’ એક વાત. પરોક્ષથી જાણવું કે આ આત્મા છે, આ આત્મા (છે), એ આત્મા નહિ. ગાથાદીઠ ભાવ ફેરવે છે, હોં! વાત તો એવી ને એવી લાગે પણ ફેરવે છે. ભગવાનાઆત્મા ‘સ્વાનુભૂત્યા ચકાસતે’. એક જ્ઞાનની લહેરે જાગતો ભગવાન પોતે પોતાને પ્રત્યક્ષ ન જાણે એને કહે છે કે, એ અમે જ્ઞાન કહેતા નથી. આહાહા...! એમ અહીં કહે છે.

મુમુક્ષુ :- એક વિકલ્પથી જાણે અને ...

ઉત્તર :- વિકલ્પથી જાણે એ જ્ઞાન જ નથી, એ જ્ઞાન જ નથી. પ્રત્યક્ષ જાણે તેને જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. અહીં એમ સિદ્ધ કરવું છે. વિકલ્પથી જાણ્યું એ જાણ્યું નથી. ‘જમુભાઈ’! બધી વાતું એવી છે.

મુમુક્ષુ :- વ્યવહારથી જાણ્યું કહેવાય?

ઉત્તર :- ના. એક જ રીત. વ્યવહારથી જાણ્યું એ જાણ્યું છે નહિ. જ્ઞાનનું સીધું જ્ઞાન થયા વિના જાણ્યું એ જ્ઞાન છે જ નહિ. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- સીધું એટલે આમ...

ઉત્તર :- સીધું એટલે રાગ વિનાનું અંદર પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન. શાસ્ત્રનું જ્ઞાન અને એનો ઊઠેલો વિકલ્પ, એનાથી આત્મા (જાણ્યો) એમ નહિ. ‘ફુડુ’ શબ્દ તેથી વાપર્યો.

ભાઈ! આ તો મૂળ માર્ગ છે. ભગવાનઆત્માને અંદર જ્ઞાનથી જ્ઞાનનું પ્રત્યક્ષ સ્વસંવેદન થવું તેને જ્ઞાન કહે છે, એમ અહીં કહે છે. ભગવાનઆત્મા ચૈતન્યબિંબ પ્રભુ, એનું એને જ્ઞાનથી જ્ઞાન થવું, સીધું સ્વસંવેદન થવું એને આત્માનું જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે.

મુમુક્ષુ :- સીધું કીધું એટલે વાંકું નહિ.

ઉત્તર :- વાંકું (એટલે) આ રાગથી કર્યું ને વિકલ્પથી કર્યું ને શાસ્ત્રથી કર્યું, એ કાંઈ જ્ઞાન નથી. એ વાંકું કહેવાય. આહાહા..! અહીં તો નિરાળો પ્રભુ, તદ્દન નિરાળો છે ને! આહાહા..! વસ્તુ તે વસ્તુ પરમાત્મસ્વરૂપ જ પોતે છે. કાલે તો આવ્યું હતું નહિ? પરમાત્મસ્વરૂપમાં સ્થિત આત્મા છે. સ્થિત છે. પરમસ્વરૂપમાં સ્થિત છે. એ રાગમાં, પુણ્યમાં, અલ્પજ્ઞાનમાં પણ નહિ. આહાહા..! ઓ..હો..! સંતોની કથની માર્ગને સહેલો કરીને આમ જગતને સમજાવ્યો. ભાઈ! તું તો તારી હથેળીમાં-હાથમાં આમ છો ને! પૂર્ણ સત્તા. કહ્યું નહોતું? ‘સતતમ્ સુલભમ્’ આવ્યું હતું કે નહિ? ભગવાન તું તને સુલભ ન હોય તો તારે કઈ ચીજ સુલભ હોય? આહાહા..!

ભાઈ! જ્ઞાનાનંદની જ્યોત છે ને! અતીન્દ્રિય આનંદની મૂર્તિ પ્રગટ.. પ્રગટ.. પ્રગટ.. પ્રગટ છે ને! હોવાપણે પ્રગટ છે એને ન હોવાપણે કેમ કહેવું? આહાહા..! એ બધા વ્યવહારથી મુક્ત ભગવાનઆત્મા છે. આ..હા..! જુઓ તો ખરા! એ આવી ગયું છે. સમ્યગ્દષ્ટિ વ્યવહારથી મુક્ત છે, એમ એમાં આવી ગયું. સમજાણું કાંઈ? હો ભલે. જેમ પરદ્રવ્ય છે એમ હો ભલે. દયા, દાન, ભક્તિ, પૂજા(ના) ભાવ શુભભાવ હોય છે પણ સમ્યક્ આત્મા જ્ઞાયકમૂર્તિ એનું જેણે સીધું જ્ઞાન કરીને જાણ્યું એ ધર્મી તો વ્યવહારથી મુક્ત છે. આહાહા..! ‘માંગીરામજી’! વ્યવહારથી લાભ તો નહિ પણ વ્યવહારથી મુક્ત છે. વ્યવહાર ભેદ, વિકલ્પ, રાગ છે.

ભગવાનઆત્મા અભેદ ચૈતન્યના અનુભવમાં, એની અભેદ દષ્ટિમાં ધર્મી વ્યવહારથી મુક્ત છે. સમજાય છે કાંઈ? વ્યવહાર કરવો પડે ને હોવો જોઈએ એમ નથી, એમ કહે છે. હો, પણ કરવો પડે ને હોય તો ઠીક એમ સમ્યગ્દષ્ટિના આત્માના જ્ઞાનમાં નથી. એના પછી એ વાત લેશે. અન્ય વ્યવહાર કીધું ને? સમજાણું કાંઈ? અન્ય સર્વ વ્યવહાર. ક્યાં સુધી લઈ ગયા, જુઓને! વસ્તુ જેમ સર્વથી અન્ય એમ અભેદ દષ્ટિ જ્યાં થઈ એમાં સર્વ વ્યવહારથી એ ભિન્ન છે. સમજાણું કાંઈ? એ વ્યવહારનું પૂછડું નિશ્ચયને નથી લાગુ પડતું એમ અહીં તો કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

એ પ્રભુ એકલો જ્ઞાનનો સૂર્ય પ્રભુ ભિન્ન (છે), કહે છે કે એને જાણે ત્યારે કહીએ કે જેનું (સ્વરૂપ) પોતાને પ્રત્યક્ષ થાય. જેમાં પરના સહાય, મન, વાણી, રાગ કે પરનું શ્રવણ કરવું, એથી આત્મા જણાય? (કહે છે), ના. ગુરુની વાણીમાં બોધ રહ્યો છે આત્મા? બોધ તો બોધમાં રહ્યો છે, ભગવાનઆત્મામાં રહ્યો છે. એ..ઈ..!

મુમુક્ષુ :- જવાબદારી તો તો રહી જાય.

ઉત્તર :- એવું આણે ક્યાંક નાખ્યું છે. જોવો ઓલું ક્યાંક આવ્યું હતું. નહિ? પડે તો આજે ચાલ્યું, એના પહેલા ક્યાંક હતું, હોં! એણે નાખ્યું છે. ગુરુના બોધમાં જ્ઞાન નથી, એમ કહે છે. એ તો આવી ગયું છે. એ ક્યાંક આવ્યું હતું. નહોતું આવ્યું ગુરુ? નિષેધ

કરતો, એમ પોતે ક્યાંક લખ્યું હતું. પદ ચાલે છે ને? ક્યાંક છે ખરું, એણે એક ઠેકાણે નાખ્યું હતું. (રેતીમાં) તેલ નથી પણ તલમાં છે. તેમ શાસ્ત્રમાં આત્મા નથી પણ તનમાં છે. જેમ ઝાંઝવામાં જળ નથી પણ સરોવરમાં છે. તેમ ગુરુવચનમાં બોધ નથી પણ હૃદય સરોવરમાં છે. ઇ પર ગાથામાં છે. પર ગાથા છે ખરી ને? ‘સત્ય પદં જહ અપ્પા’ આ ભાઈ નહિ? ‘લાલન’. આ પહેલો પડ બોલ વાંચ્યો ને? એ પર છે, આમાં જરી ફેર છે. ‘સત્ય પદં તહ તે વિ જહ અપ્પા જેણ મુણંતિ.’ એમાં લખ્યું છે, જુઓ! ગુરુવચનમાં બોધ નથી પણ હૃદય સરોવરમાં છે. બોધ અહીં છે, કહે છે. મેં કીધું, વાંચ્યું હતું ક્યાંક. કહો, સમજાણું કાંઈ? એ ચંદ્રમાં જાગે ત્યાં આત્મ-દરિયો અંદરથી ઊછળે, એમ કહે છે.

કહે છે કે, જેણે આત્માને પ્રત્યક્ષ જાણ્યો તેણે આત્માને જાણ્યો કહેવાય. સમજાણું કાંઈ? ‘જે ણવિ-મણ્ણહિં જીવ ફુડુ’ તે સંસારથી છૂટે નહિ એમ જિનનાથ કહે છે. શું કહે છે? ‘જિણ ણાહહં ઉત્તિયા’ છે ને? જિનનાથ ‘એમ જિનેન્દ્રદેવે કહ્યું છે.’ ભગવાન ત્રિલોકનાથ પરમેશ્વર વીતરાગદેવ એમ ફરમાવે છે, જેણે આત્માને પ્રત્યક્ષ જાણ્યો નથી તે સંસારથી છૂટશે નહિ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! આમ જ્ઞાનથી જ્ઞાનને જાણી, વેદે. રાગ નહિ, મન નહિ, શરીર નહિ, વાણી નહિ, ગુરુ નહિ, કોઈ નહિ. એણે શાસ્ત્રના ધારેલા ધારણાના ભાવના બોલ એ પણ નહિ. સમજાણું કાંઈ? એવો ભગવાનઆત્મા ‘ફુડુ’ નામ સ્પષ્ટ પોતે પોતાથી જાણે નહિ, પોતે પોતાથી પ્રત્યક્ષ જાણે નહિ ‘જિણ-ણાહહં ઉત્તિયા ણઉ સંસાર મુચંતિ’ જિનેન્દ્રદેવો કહે છે કે, એ સંસાર મિથ્યાત્વાદિથી મૂકાશે નહિ. સંસાર શબ્દે મિથ્યાત્વ, હોં! એ મિથ્યાત્વથી નહિ મૂકાય. આહાહા...! એમ જિનેન્દ્રદેવ કહે છે. છે કે નહિ? એ.. ‘શશીભાઈ’! આહાહા...!

ભગવાનઆત્મા...! જુઓ તો ખરા, ‘યોગસાર’! યોગસાર એટલે પ્રભુઆત્મા નિર્વિકલ્પ સ્વરૂપે, નિર્વિકલ્પ વેદને પોતાને ન જાણે તો કહે છે કે, એ વિકલ્પથી જાણ્યો અને મનથી જાણ્યો, શાસ્ત્રથી જાણ્યો એ જીવ સંસારથી મુક્ત થશે નહિ. આહાહા...! શું પણ વાત! વાત તો એમ જ હોય ને પણ? સમજાણું કાંઈ? એમ ‘જિણ ઉત્તિયા’ અનંત જિનેન્દ્રોની વાણીમાં એમ આવ્યું છે. એણે નાખવું પડ્યું – ‘જિણ ઉત્તિયા’. આચાર્યને નાખવું પડ્યું, ભાઈ! આમ તો વીતરાગદેવ કહે છે, હોં! પરમેશ્વર કેવળજ્ઞાની ત્રણકાળના નાથ, એની વાણીમાં ઇચ્છા વિના ધ્વનિ આવ્યો એ ધ્વનિમાં એમ આવ્યું હતું કે, આત્માને જે પ્રત્યક્ષ... ચોથા ગુણસ્થાનથી, હોં! આહાહા...! રાગરહિત ભગવાનઆત્માને પ્રત્યક્ષ ન જાણે એ સંસાર-મિથ્યાત્વથી નહિ મૂકાય. સમજાણું કાંઈ? ‘શશીભાઈ’! આહાહા! ‘સંસાર’ શબ્દે મિથ્યાત્વ એ સંસાર છે, હોં! મિથ્યાત્વ ગયો, સંસાર રહેતો નથી. આહાહા...!

‘જે સ્પષ્ટપણે પોતાના આત્માને નથી જાણતા...’ એક વાત. ‘અને જે પોતાના આત્માનો અનુભવ કરતા નથી...’ પછી સ્થિરતાની વિશેષ વાત લીધી છે. પ્રત્યક્ષ જાણીને પછી વારંવાર

આત્મામાં અનુભવ કરવો. પ્રત્યક્ષ જાણીને પછી સ્થિર થવું. ભગવાનઆત્મામાં અતીન્દ્રિય આનંદનો વારંવાર સ્પર્શ થવો, અતીન્દ્રિય આનંદનો સ્પર્શ થવો. પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન અને પછી અતીન્દ્રિય આનંદનું વિશેષ વેદન, એ જેને નથી, વીતરાગ કહે છે કે, એ સંસારથી મૂકાતા નથી. આહાહા...! ભારે વાત, ભાઈ!

પેલા તો એમ કહે, આ નિશ્ચય.. નિશ્ચય. એકાંત.. એકાંત (કહે છે). સાંભળને, ભગવાન! આ તારું એકાંત સ્વ પામવાનો આ ઉપાય છે. બીજો ઉપાય નથી, ભાઈ! તને લાગે છે કે આ પરોક્ષ જ્ઞાન ને આ પર જ્ઞાન, બહારનો વ્યવહાર આત્માના આનંદના અનુભવ વિના તને કલ્યાણ અને સંવર, નિર્જરા થઈ જાય, એમ છે નહિ. એનું નામ એકાંત મિથ્યાત્વ છે. સમજાણું કાંઈ? સ્વસંવેદનજ્ઞાન વિના સંવર, નિર્જરા નથી અને તું એમ માન કે એના વિના શાસ્ત્રના ભણતરથી સંવર, નિર્જરા (થાય) એ તારી એકાંત માન્યતા છે. અનુભવ વિના નિર્જરાની ઉગ્રતા નથી અને તું કહે કે, આ અપવાસ-અપવાસ કાંઈક કરીએ અને આ ભગવાનના દર્શનથી નિર્જરા થાય (એ) તારી એકાંત મિથ્યાત્વની માન્યતા છે, એમ કહે છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- આવો મોંઘો ગમે તેટલું ખરે તો પણ ન મળે.

ઉત્તર :- ઓલો તો પચીશ ગણો ભાવ ખરે તોપણ મોંઘવારીમાં મળે, કહે છે. પણ આ મોંઘવારી કેવી? ઠીક, કાઢે છે ને? આ તો એવી સોંઘવારી છે કે કોઈની જરૂર ન પડે. એવી આ સોંઘવારી છે. આહાહા...! કહો! ઓલામાં તો પૈસા જોઈએ, લેવા જાવું પડે, ઓલો વળી કંઈ આપે, ન આપે, તે વખતે નવરો ન હોય. આ તો કોઈની જરૂર જ ન પડે. આહાહા...! હેં? આહાહા...! ભગવાનઆત્મા એવો ને એવો પરમાત્મસ્વરૂપે બિરાજે છે. એનું અંતર ધ્યાન- એકાગ્ર કરવું એ તારી સમીપમાં છે, કંઈ બહારથી આવે એવું નથી. આહાહા...! ભારે પણ માણસને.. પોતાની જાતને જાણવી એમાં એને મોંઘું લાગે!

‘શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાને દિવ્યવાણીથી એ જ ઉપદેશ આપ્યો છે કે પોતાના આત્માના શ્રદ્ધાન, જ્ઞાન ધ્યાન...’ જુઓ! ‘અર્થાત્ નિશ્ચય રત્નત્રય સ્વરૂપ સ્વાત્માનુભવ જ એવો મસાલો છે કે જેના પ્રયોગથી વીતરાગતાની અગ્નિ ઉત્પન્ન થાય છે અને તે કર્મરૂપ ઈંધનને બાળી નાખે છે. આત્મધ્યાન વિના કોઈ કદી કર્મોથી મુક્ત થઈ શકતું નથી..’ પરપદાર્થના ધ્યાનથી કંઈ મુક્ત થાય? આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? ‘વાસ્તવમાં આત્માનુભવ જ મોક્ષમાર્ગ છે. સમ્યગ્દષ્ટિ બાહ્ય ચારિત્રને, વેશને, આચરણને મોક્ષમાર્ગ જાણતા નથી,...’ કો’ક કો’ક સાર સાર લઈએ છીએ, ન્યાં કાંઈ બધું ક્યાં લેવું? સમજાણું? ભગવાનઆત્મા.. આહાહા...! અરે...! એના ગાણા પણ પ્રીતિએ કરીને કોઈ દિ’ સાંભળ્યા નહિ. હેં? અધ્યાત્મની વાત... આવે છે ને? ‘તત્પ્રતિપ્રીતિચિત્તેન યેન વાર્તાપિ હિ શ્રુતા’ ભગવાનઆત્મા એકલો અનાકુળ સહજાનંદ સીધો આત્મા પોતાનો સ્વામી. પોતે પોતાને પ્રત્યક્ષ કરવાની તાકાત-શક્તિવાળો. એનામાં

એક ગુણ એવો છે. સમજાણું? અનાદિ એક પ્રકાશ નામનો ગુણ છે. એનામાં અનાદિ એવો ગુણ છે કે જે પ્રત્યક્ષ થાય એવો જ એનો ગુણ છે. પરોક્ષ રહે એવો એનામાં ગુણ નથી. એનો ગુણ છે એનાથી મુક્તિ થાય કે એના વિનાની મુક્તિ થાય? આ...હા...! શું કીધું? ૪૭ શક્તિમાં એક બારમી શક્તિ છે. એ શક્તિનો સ્વભાવ, આત્મામાં ગુણ, એનો ગુણ પ્રત્યક્ષ થવું તે (છે). પુણ્ય-પાપ ને રાગથી જાણવું એ એનો ગુણ છે નહિ. આહાહા...! એ ભગવાનઆત્મામાં એવો એક ગુણ પડ્યો છે કે જે સીધો પ્રત્યક્ષ જાણે એવો એનામાં ગુણ છે. હેં?

મુમુક્ષુ :- પછી ગાડું આગળ ચાલે.

ઉત્તર :- પછી આગળ ચાલે. આ બધા ગળા સુધી ન્યાં ગરી ગયેલા હતા, હોં! એના અગ્રેસરના ઘર કહેવાય ને? ... ઘર. બેય ગામમાં 'કામદાર' અગ્રેસર. બેય ઊંડા ગરી ગયેલા. આ વળી કોણ જાણે ક્યાંથી નીકળી ગયા! હેં? કહો, સમજાણું આમાં? ઓલા કહે, અર...ર...ર...! આ 'કાનજીસ્વામી' ક્યાં જાશે? અમારે 'આણંદજી' કહે, એ તો મુક્તિએ જવાના છે. આટલા આટલા મંદિર કરાવે, આટલા આટલા પાપ કરાવે. ક્યાં જાવું હશે? તમારો કાકો કહે. 'વીરચંદ શેઠ'. અમારે 'આણંદજી' છે ને? જવાબ દેવામાં હોંશિયાર છે. ખબર નથી તમને કે મોક્ષ જવાના છે! સાંભળને! બહારના મંદિર થયા ને ફલાણું થયું એમાં આત્માને શું? એ તો થયું. એમાં ક્યાં પાપ હતું? એ તો જરી શુભભાવ હોય છે. એ શુભભાવ હોય છે, એને ભાળતો નથી અને ઓલું પાપ થયું એને ભાળે છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- સ્થાવરની હિંસા થાય તે અપેક્ષાએ કહે છે.

ઉત્તર :- ... ક્યાં હતું આત્મામાં? હિંસા કરી શકે છે કોણ? આહાહા...!

અહીં તો કહે છે, 'સમ્યગ્દષ્ટિ બાહ્ય ચારિત્રને, વેશને, આચરણને મોક્ષમાર્ગ જાણતા નથી. એ જ નિશ્ચય આત્માના અનુભવને મોક્ષમાર્ગ જાણે છે.' કહો, સમજાણું? 'નિજ આત્મામાં જ રહેવું એ જ્ઞાનીનું ઘર છે.' નીચે છે. આત્માનું ઘર, નિજ આત્મામાં રહેવું એ આત્માનું ઘર છે. રાગમાં રહેવું એ આત્માનું ઘર નથી. બહારનું ઘરતો ક્યાં આવ્યું? આહા...! 'આત્માની શિલા તે જ જ્ઞાનીનું આસન છે.' બહારની શિલા નહિ. અંદરમાં એનું આસન છે. સમજાણું કાંઈ? 'નિજ આત્મિક તત્ત્વ જ જ્ઞાનીનું વસ્ત્ર છે,...' પોતાનું જ્ઞાન એ જ પોતાનું વસ્ત્ર છે. કારણ કે ઢંકાઈને એમ ને એમ પડ્યો છે. 'નિજ આત્મિક રસ જ જ્ઞાનીનાં ખાનપાન છે.' આહાર-પાણી નથી. આ પ્રત્યક્ષ ન્યાં કીધું ખરું ને? આહા...! 'નિજ આત્મિક શય્યા જ જ્ઞાનીની શય્યા છે.' આત્મિક શય્યા જ જ્ઞાનીની શય્યા છે. આ બહારનું સૂવાનું હતું કે દિ? આત્મા સૂવે છે કે દિ? આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? એવા ભગવાનઆત્માને જે પ્રત્યક્ષ જાણીને અનુભવતો નથી તે સંસારથી મુક્ત થતો નથી. ગુલાંટ ખાઈને વાત કરે તો આત્માને પ્રત્યક્ષ જાણીને જે વેદ છે એ મુક્ત થાય છે. એ સિવાય બીજી કોઈ મુક્તિની ક્રિયા છે નહિ.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)